

IMPACTUL PANDEMIEI ASUPRA STATULUI DE DREPT ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

THE IMPACT OF THE PANDEMIC ON THE RULE OF LAW AND THE FUNDAMENTAL LIBERTIES OF HUMAN BEINGS

CHIRTOACĂ Lilia,
dr. în drept, USM

CZU: [342.2 + 342.72/.73](478):616.98-036.21

DOI: 10.5281/zenodo.6627945

Summary

Finding a balance between fundamental liberties, on the one hand, and the public health policies required for overcoming the crisis wrought by the pandemic, on the other hand, is a difficult task. In this context, it is essential to evaluate the necessity and proportionality of the legislation adopted in the period of public health emergency, as well as identify efficient guarantees in the case where governments put in place exceptions, derogations, or restrictions on human rights. More specifically, these limitations on human rights need to be examined according to the tests of legality, legitimacy, and proportionality.

Keywords: *derogation in time of emergency, rights and freedoms, the ECHR jurisprudence, international standards, derogation to human rights, emergency measures, global health crisis, exceptional situations, proportionality, temporariness, necessity*

Epidemia Covid-19 a generat o criză globală de sănătate, care a determinat o serie de acțiuni întreprinse de state, precum declararea stării de urgență. Aceste măsuri au avut un impact asupra democrației, statului de drept și drepturile omului [1, p.3].

În această ordine de idei este important de menționat standardele internaționale și europene privind drepturile omului, care se aplică în situații de urgență, precum și legislația națională și, nu în ultimul rând, evaluarea și controlul măsurilor de urgență.

Derogarea în caz de stare de urgență este prevăzută expres de dispozițiile art.15 al Convenției europene privind drepturile omului, potrivit cărora în caz de război sau alt pericol public ce amenință viața națiunii, orice parte contractantă poate lua măsuri care derogă de la obligațiile prevăzute de Convenție, în măsura strictă în care situația o impune și cu condiția că aceste măsuri să nu fie în contradicție cu alte obligații care decurg din dreptul internațional.

Dreptul de derogare ca principiu general instituit de art.15 din Convenție oferă statelor posibilitatea de a adopta măsuri derogatorii în cazul în care situația o impune, în sensul apariției unor pericole cu caracter public excepțional, ce amenință existența națiunii sau securitatea națională. Condițiile în care statele pot pune în aplicare acest drept sunt determinate de jurisprudența Curții europene.

Epidemia globală de Covid-19 a creat o situație publică de urgență, iar o astfel de situație implică restricții și excepții privind drepturile omului, după cum sunt

prevăzute în tratate privind drepturile omului și în legislația națională a multor state. În consecință, din cauza pandemiei, statele se confruntă cu sarcina dificilă de a găsi un echilibru între libertățile fundamentale și politicile de sănătate, care sunt necesare pentru a depăși actuala criză de sănătate.

În acest context, printre aspectele importante analizate sunt identificarea garanțiilor eficiente în cazul în care se adoptă excepții, derogări sau restricții privind exercitarea drepturilor omului, evaluarea legislației adoptate în timpul perioadei de urgență privind necesitatea și proporționalitatea, perioada măsurilor de urgență, evaluarea proporționalității posibilelor limitări ale controlului parlamentar, luarea în considerare a posibilității organizării alegerilor în timpul unei situații de urgență, respectarea standardelor constituționale și internaționale privind alegerile libere și corecte, și alte aspecte relevante.

La nivel național, în art.54 din Constituția Republicii Moldova, se prevede că nu pot fi adoptate legi care ar suprima sau ar diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului. Exercițiul drepturilor și libertăților nu poate fi supus altor restrângeri decât celor prevăzute de lege, care corespund normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional și sunt necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Și doar în situații excepționale, în cazul în care se va aplica restrângerea exercitării unor drepturi sau a unor libertăți, trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Starea de urgență

Pentru a garanta legitimitatea stării de urgență, statele care o declară trebuie să țină cont de natura, gravitatea și durata situației extraordinare. Doar în dependență de acestea se determină tipul, amploarea și durata măsurilor de urgență la care se poate recurge în mod legal. Astfel, potrivit jurisprudenței CEDO, statele contractante nu dispun de o putere nelimitată în acest caz. Când instanța europeană exercită acest control, se iau în considerație limitele în care aceasta se impune, factorii relevanți precum: natura drepturilor care privesc derogarea decisă, durata „stării de urgență” care a impus-o și circumstanțele care au generat-o [2, p.986].

Măsurile de urgență

Adoptarea măsurilor de urgență este supusă îndeplinirii unor condiții de fond și de formă, care de fapt constituie garanția împotriva intențiilor statelor de a utiliza măsurile de urgență în mod arbitrar. Prin urmare, toate măsurile de urgență, derogările și limitările trebuie să respecte potrivit jurisprudenței CEDO trei condiții generale: de necesitate, proporționalitate și caracterul temporar.

Posibilitatea adoptării măsurilor de urgență presupune îndeplinirea unor condiții de fond privind o situație de criză excepțională, care afectează majoritatea populației și constituie o amenințare pentru viața comunității.

O altă condiție prevăzută de Convenție pentru asigurarea legalității măsurilor derogatorii dispuse în situații excepționale constă în prezența caracterului de necesitate absolută. Aceste măsuri trebuie să fie strict indispensabile pentru înlăturarea pericolului public apărut, adică justificarea derogării trebuie să îndeplinească definiția „urgenței publice care amenință viața unei națiuni” [3, p.6]. Iar întinderea nu este nelimitată, fiind supusă controlului instanței europene.

De asemenea este important de a specifica durata și aria geografică a măsurilor derogatorii adoptate. Justificarea măsurilor derogatorii se argumentează numai cât durează situația excepțională, iar din momentul în care această situație a încetat, menținerea acestor măsuri constituie o încălcare a dispozițiilor art.15 din Convenție.

Astfel, toate derogările și limitările presupun respectarea principiului legalității și înlăturarea arbitrariului. Potrivit jurisprudenței CEDO, aceste măsuri de urgență trebuie să fie limitate strict exigențelor situației date. De asemenea, ele nu trebuie să fie în contradicție cu alte obligații internaționale ce le revin statelor (cauza *Lawless c/Irlande (fond)* din 1 iulie 1961).

După cum s-a menționat, articolul 15 din Convenție impune statelor nu numai obligația respectării unor condiții de fond privind adoptarea măsurilor de urgență în situații excepționale, dar și respectarea unor condiții de formă, în sensul că măsurile de urgență trebuie adoptate de parlament sau guvern. Astfel, validitatea adoptării unor măsuri derogatorii presupune un act oficial, nu sub formă de declarație. De asemenea procesul adoptării și aplicării acestor măsuri derogatorii de la Convenția europeană trebuie să fie transparent, astfel încât să excludă orice abuz din partea statului.

În această ordine de idei, art.15 paragraful 3 prevede că orice stat ce exercită dreptul de derogare va informa pe deplin pe secretarul general al Consiliului Europei cu privire la măsurile luate, adică natura și întinderea derogărilor de la dispozițiile Convenției și la motivele care le-au determinat. De asemenea statul în cauză trebuie să informeze pe secretarul general al Consiliului Europei și asupra datei la care aceste măsuri de urgență au încetat a fi în vigoare și de la care dispozițiile Convenției devin din nou aplicabile.

Limitarea drepturilor omului

Clauzele derogatorii permit statelor să aprecieze dacă sunt circumstanțe care pot să le permită să nu aplice dispoziții ale unor tratate internaționale ce au ca scop protecția drepturilor omului, pe de o parte; pe de altă parte, tocmai în asemenea circumstanțe speciale drepturile omului sunt mai vulnerabile, sub pretextul salvării altor valori [4, p.982]. Astfel, nu mai puțin importantă s-a dovedit și necesitatea asigurării protecției drepturilor și libertăților și în asemenea circumstanțe excepționale.

Limitările drepturilor omului se evaluează și sunt supuse testelor de legalitate, adică să fie prevăzute de lege; legitimitate, în sensul că se urmărește un scop legitim; proporționalitate, ceea ce presupune caracterul necesar pentru atingerea scopului, adică proporțional cu scopul urmărit; caracterul temporar, cu precizarea duratei, perioadei de aplicare a măsurilor adoptate și, dacă este cazul, prelungirea aplicabilității lor.

În general, limitarea drepturilor omului este necesară pentru a contribui la depășirea situației excepționale, astfel, scopul acestor limitări este de a pune capăt crizei în sănătate și revenirea la normalitate.

În acest context trebuie de menționat atât art.17 din Convenție, ce interzice abuzul de drept cu privire la exercitarea drepturilor și libertăților garantate de Convenție, cât și dispozițiile cuprinse în art.18 din Convenție privind limitarea folosirii restrângerii drepturilor, care interzic deturnarea restricțiilor de la scopul pentru care ele au fost impuse.

În încheiere, menționăm că măsurile de urgență trebuie să fie limitate strict exigențelor situației respective și să nu fie în contradicție cu alte obligații internaționale ce le revin statelor. Aceste exigențe au fost stabilite și determinate în jurisprudența instanței europene privind punerea în aplicare a dreptului de derogare.

Referințe bibliografice:

1. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
2. Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010
3. European Commission for Democracy through law (Venice Commission) Interim Report. On the measures taken in the EU member states as a result of the Covid-19 crisis and their impact on democracy, the rule of law and fundamental rights. Adopted by the Venice Commission at its 124 online Plenary Session (8-9 October 2020)
4. Bîrsan C., Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. București: Editura C.H. Beck, 2010.